

Impressions d'un viatge

Pere Polo Fernández

Gràcies al programa de "Solidaritat amb la infància llatinoamericana", que està desenvolupant la Fundación, Cooperación y Educación (FUNCOE) he tingut l'oportunitat, en un curt espai de temps (de juliol a febrer), de visitar per segona vegada una sèrie de països centramericans: Guatemala, Honduras i El Salvador.

En pocs folis em resulta impossible donar a conèixer, de forma extensa, la situació política i social d'aquests països que presenten clares similituds i que em produïren un gran impacte. Per això em centraré en el tema educatiu, el més proper a la meua experiència, sense oblidar la situació general que el determina.

En arribar a Guatemala m'informaren que els empleats públics secundaven una vaga que ja feia tres setmanes que durava. Aquell dia hi havia una gran manifestació, la vàrem seguir fins arribar al Palau Nacional. Els ànims estaven molt crispats i durant el trajecte —a través de preguntes, escoltant consignes i

veient pancartes— em vaig poder fer una idea general de les demandes:

- No privatització de les institucions que presten els serveis essencials al poble i que aquests serveis siguin gratuïts.

- Augment del pressupost per a garantir que els serveis essencials es prestin d'una manera eficient (salut, educació, manteniment de carreteres...)

- Compliment dels acords signats amb el Govern en el 92 sobre drets laborals.

- Augment del salari base entre un 40 i un 75 %.

A mig dia em vaig reunir amb dues organitzacions que esperaven la meua arribada: STEG (Sindicat de Treballadors de l'Ensenyança de Guatemala) i CC.PP. (Comissions permanents de representants de refugiats de Guatemala)

La causa principal del viatge era la creixent i posada en marxa del projecte que FUNCOE està desenvolupant a Guatemala amb el refugiats que retornen de Mèxic

(aquest és el motiu de les meves reunions amb CC.PP.).

Aprofitant aquesta circumstància, la Confederació d'STEs, va voler fer realitat, una vegada més, els principis de solidaritat que desenvolupa des de la seva fundació, fent entrega als diferents sindicats del país abans esmentats dels diners descomptats a tots els alliberats el dia de la vaga general.

La reunió mantinguda amb l'executiva de l'STEG va servir per confirmar les reivindicacions dels empleats públics, saber que els vaguistes eren més de 250.000 i que aquell era un dia clau: s'esperava una reunió amb el president de Guatemala, que era un dels acords que dies abans havien signat amb el ministre de Governació.

Sobre les 14 h. va córrer el rumor que el president no els rebria i, efectivament, encara que varen esperar fins a les 14 h. no es va produir l'encontre. Això va provocar un intent d'assalt a la casa presidencial. L'ambient era molt tens. Va arribar la nit i els vaguistes hagueren de partir cap als seus departaments de l'interior, però no es desanimaren i continuaren la lluita durant cinc dies. El cinquè dia va concloure amb una "vigília" d'entitats, corporacions i associacions que estaven en contra de la política del govern.

Els dies viscuts a Guatemala vaig poder comprovar l'opinió de la societat civil i fer-me una idea de la situació real d'aquell país.

Els companys de l'STEG em presenten els líders de les distintes organitzacions i associacions, m'expliquen la situació existent i els problemes, com s'organitzen, etc.

Em pregunten que difongui els seus problemes i el comunicat conjunt que envien a Ginebra, on està reunida la comissió de Drets Humans de la ONU. En aquest document, totes les ONGs de Guatemala indiquen: "Para la mayoría de nosotros, que vivimos la represión en carne propia, lo expresado en el documento es el reflejo de una situación en nuestro país, en donde todos los derechos civiles, políticos, sociales y culturales, así

Guatemala, després de 15 dies de vaga, manifestació de funcionaris públics davant el Palacio Nacional

como los derechos colectivos, son negados y violados con absoluta impunidad para los responsables". Iafegeixen que "esta situación grave y preocupante puede conducir a estallidos sociales de consecuencias impredecibles, por lo que pedimos a la Comisión que establezca los mecanismos de protección y promoción de los derechos humanos en nuestro país, acordes con la realidad que vivimos". Continuen demanant que la resolució estableixi clarament tres punts:

- Necessitat d'eliminar l'aparell repressiu de l'estat, que es troba controlat per l'exèrcit.

- Desmantellament dels grups paramilitars.

- Eliminació de la pràctica de la desaparició forçada.

La primera arribada a Guatemala va ésser un mes més tard de l'autocop del president Serrano. Els habitants pensaven que es designaria com a president Ramiro de León Caspio amb l'esperança que seria l'impulsor de la pau i de canvis i solucions polítiques, que acabarien amb l'elitisme i la corrupció. S'havia guanyat un gran prestigi com a procurador dels drets humans denunciant els abusos dels militars. Malgrat això, ara la confiança havia desaparegut en un dirigent que es recolzava excessivament en els consells militars. Aquesta

aliança ha tingut un preu, ja que, segons informes de PDH i de ODH Arquebisbat, "se pensaba que los abusos tal vez no desaparecerían, pero sí que disminuirían con la llegada de Ramiro, pero lejos de esto, se registra un incremento de las violaciones".

¡ESTAMOS DESAMPARADOS! és la veu unànime dels guatemalencs. Segons un Informe sobre els Drets Humans - Guatemala 93, del departament d'estat d'EE.UU. es diu que "la incapacidad del gobierno para controlar o sancionar a aquellos responsables de las violaciones de los DH es un obstáculo difícil de sortear para lograr avanzar".

El document no reflecteix solament la ineficàcia dels òrgans de govern per tutelar els drets més elementals, sinó també la situació

d'abandó en què viuen la majoria de guatemalencs.

L'informe permet veure que en el 93 continuaren els morts per motius polítics i que exceptuant alguns casos, el govern no va agilitzar les investigacions per lograr la detenció i judici dels responsables.

Guatemala. Llac Atitlan. Nina de 10 anys, venedora ambulante, portant a l'esquena una criatura de dos mesos

A més a més, recull que "las fuerzas de seguridad y las personas que de una u otra manera están relacionadas o protegidas por el ejército, incluyendo las PACs (patrullas de autodefensa civil) cometieron varias muertes. Las patrullas civiles continúan siendo las principales responsables de violaciones a los derechos humanos, tales como muertes de activistas de DH".

El pànic que es té a les PACs el vaig poder comprovar quan vàrem passar els controls en el trajecte de Chichicastenango a Guatemala. Ens trobarem amb una patrulla i quan vaig intentar filmar i fer fotos tots es feien enfora, fins que el meu acompanyant Eliazar em va insistir que ho deixàs anar.

Altres extractes del document afirmen:

- Que la majoria de violacions del 93 les sofrien els indígenes (el 67% de la població ho és).

- Segons experts de la OIT critiquen:

- Que per aprovar una vaga sigui necessari el vot de 2/3 dels treballadors.

- Que els treballadors del camp no puguin fer vaga en temps de collita.

- Que no puguin fer vaga aquelles persones amb una feina considerada vital per a l'economia del país.

- Alguns líders i membres de sindicats varen ésser segrestats. Aquest tipus d'accions s'intensificaren després de la presa de possessió de Ramiro de León com a president.

Durant la vaga que es desenvolupava aquests dies aparegueren molts de pasquins i comunicats de mort envers als dirigents sindicals, entre ells a Byron Morales, coordinador general de UNSITRAGUA.

Vull recordar que dos dies abans d'anar-me'n de Guatemala, el mes de juliol, membres de la PACs assassinaren, en plena campanya, Jorge Carpio, líder d'Unión Centro Nacional, i també els seus acompanyants. Vuit mesos més tard, el govern ha estat incapaç d'identificar i posar a disposició judicial els responsables.

Després de passar per Guatemala, només puc confirmar les impressions, afirmacions i la sensació que la majoria de la població està indefensa, desamparada i insegura per la situació, sense esperança de solucions immediates. Guatemala sembla un polvorí que pot esclatar en qualsevol moment. A l'hora de començar a escriure arriben notícies esperançadores d'un possible tractat de pau entre el Govern i URNG (Unidad Revolucionaria Nacional). Però, poc temps ha durat aquesta il·lusió; al cap de pocs dies s'ha produït un altre atemptat: l'assassinat del president de la cort. Qui?... Fins quan?...

Amb aquest panorama, què podem dir de la situació educativa?... Que la constant de l'Estat de Guatemala, segons un informe

d'UNICEF, ha estat l'escassa assignació de fons per impulsar una consistent política educativa. L'assignació oscil·la al voltant del 2,2% del PIB.

Els baixos nivells d'instrucció que reflecteix una enquesta de l'INE (cens de població del 89) estan íntimament lligats al dèficit que mostra tant la cobertura com la qualitat de l'ensenyament que l'estat està obligat a proporcionar per llei.

L'educació infantil es caracteritza per la deficient cobertura en el sector estatal i que es proporciona únicament en espanyol ignorant les altres 22 llengües existents. La majoria dels centres es localitzen a l'àrea urbana. Es calcula que el dèficit és d'un 73,1%.

Pel que fa a l'educació primària, la majoria dels centres estan ubicats a l'àrea rural.

xistents) i quaderns.

No és d'estranyar que la societat civil es mobilitzi per obtenir una situació més justa.

Abans d'acomiar-me de tots, no hi va faltar una "vigília", el divendres dia 4 de març, davant del Palau Nacional; allà vaig poder canviar, de bell nou, impressions amb els diferents sectors, UASP i CONAVIGUDA, CUC i CC.PP. Era una gran festa reivindicativa. Tots hi eren presents: universitaris, camperols... No varen faltar ni música, ni els ritus maies ni, fins i tot un documental sobre els esdeveniments a l'estat mexicà de Chiapas.

Sobre les dues de la matinada, em vaig anar acomiadant de tots els grups, ja que al cap de poc temps havia de partir cap a Tegucigalpa (Honduras).

El missatge era clar: "No us oblideu, la

contacte amb el COLPROSUMAH (sindicat d'ensenyament) em fa recordar temps viscuts a Espanya. Poc a poc, parlant amb la gent, vaig poder comprovar com es vivia un moment d'eufòria (igual que el 82, a Espanya, quan es prometia el canvi). Quantes il·lusions! Quants projectes! Voldria que no es sentissin defraudats. Apart la meua estada va coincidir amb el primer missatge per TV del president Reina. Tots parlaven del discurs, tenien ganes de saber quin pla proposaria. Ja es deixava entreveure un cert pessimisme sobre la nova "serp" que envolta tot el món: el neoliberalisme. Esper que no es sentin desil·lusionats i que molt aviat trobin solucions per a alguns dels múltiples problemes que tenen en aquest país centramericà.

Em centraré principalment en el tema educatiu:

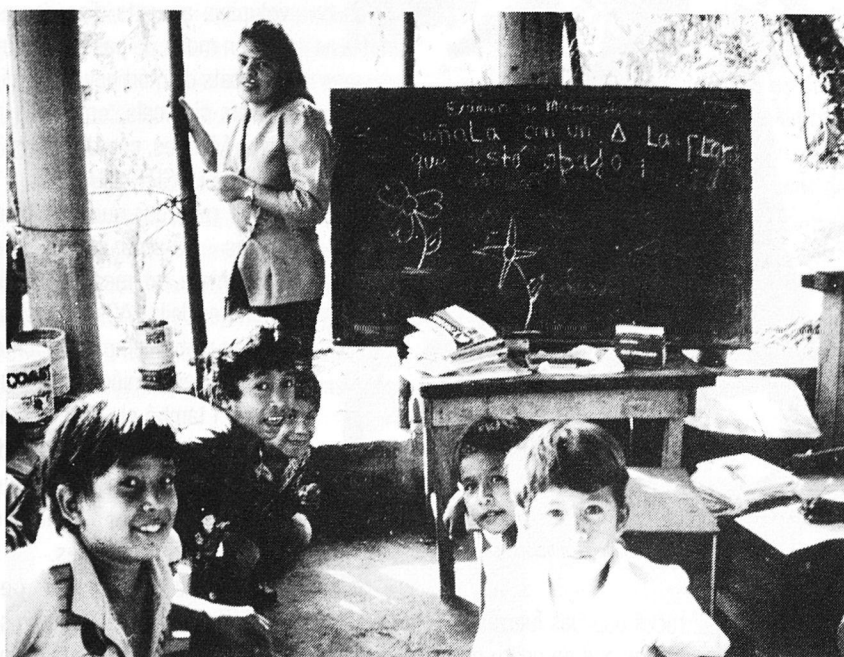
La situació sindical és molt preocupant ja que, des que Suaso Córdova decidí intervenir, el COLPROSUMAH, són moltes les persecucions que han sofert els companys del sindicat.

Des de l'any 1967, a Honduras, és obligatòria la col·legiació per exercir el magisteri. Però ja el 1963, les distintes assemblees magisterials decidiren formar el COLPROSUMAH de forma unitària entre tot el magisteri. Així diu l'slogan: "El COLPROSUMAH va néixer de la lluita i viurà en la lluita per a la defensa dels interessos del poble i del magisteri hondureny".

Des de 1966 va formar part de la CEMOPE i actualment és membre fundador de la IE.

Però les lluites reivindicatives no agraden als governs i així l'any 1982, durant un període de lluita, l'exèrcit ocupa els locals magisterials, deté els dirigents, es destitueix la junta directiva i se n'organitza una altra de paral·lela. Així estan les coses malgrat que en totes les instàncies han guanyat els recursos jurídics. La OIT els dona la raó, però la vida política comanda, sobretot des que triomfa el sandinisme a Nicaragua. A poc a poc es va implantant, amb més rigor, a Amèrica Central, la Doctrina de la Seguretat Nacional en torn de la qual gira la política estatal amb la subordinació del poder civil i institucional al militar.

Per aquest motiu, la vaga de 1989 és un tombant en la història del moviment magisterial. La resposta al moviment unitari seria la liquidació del conflicte i, al mateix temps,

El Salvador. Escola popular a la comunitat "La Fuente"

L'escassa cobertura es suplida per l'ensenyament privat que atén majoritàriament l'àrea urbana.

A causa del baix pressupost, existeixen greus problemes socio-econòmics que es manifesten clarament en la deserció escolar, alt grau de repeticions, absentisme i baixa promoció de graus.

En visitar diverses escoles he pogut comprovar que les mancances són totals. Els mestres, amb el seu ingeni, han de suplir la manca de material de tot tipus, des de pupitres fins a guixos i, no en parlem, de llibres (ine-

vostra ajuda és important. A nivell internacional és necessari que vegin que no estam sols".

Amb els companys de l'STEG decidírem que la nostra cooperació havia d'ésser més estable i la solidaritat mútua. Que l'intercanvi d'informació, idees i ajudes seria més fort que mai i que la Confederació d'STEs seria un ferm puntal de la seva defensa a Europa.

A la meua arribada a Tegucigalpa, s'acumularen tota una sèrie de records sobre la situació política. Estaven en plena campanya electoral per a les presidencials. A la fi els liberals havien pujat al poder! El meu primer

de l'organització. I és per això que es té una gran il·lusió en el canvi de president, a fi que s'acati la legalitat.

Amb els meus amfitrions, ens obrien les portes de qualsevol escola. Són tantes les necessitats, que pràcticament és impossible enumerar-les.

Què en direm del sistema educatiu hondureny? Que té tots els defectes i necessitats de qualsevol país centramericà: precària qualitat que es veu reflectida en els baixos nivells d'eficiència terminal, altes tasses de repetidors i deserció escolar.

Segons un recent estudi realitzat per diverses institucions, entre elles la UNICEF, podem veure que la cobertura del sistema educatiu és totalment insuficient, ja que 3/4 parts de la població hondurenya entre els 14 i 16 anys no tenen accés a l'educació en els diferents nivells. Això és dona sobretot en àrees rurals i en població preescolar.

Més del 40 % de l'educació primària el cobreix l'ensenyament privat. La major part dels habitants té dificultat per sufragar els costos per manca d'ingressos.

Un altre problema és que el 42% de les escoles són unidocents amb una aula i un sol mestre per a tots els graus.

Crida l'atenció que l'assignació dels recursos en el sistema educatiu hondureny és altament desproporcionada ja que és deficient en els nivells preescolar, primari i secundari, mentre que dedica massa recursos a l'educació superior. En aquest nivell, la matrícula és pràcticament gratuïta, per la qual cosa hi ha una gran transferència dels recursos públics cap a les famílies més adinerades, en detriment de l'educació bàsica dels fills d'aquelles famílies de les àrees urbanes-marginals i rurals que viuen en situació de pobresa i indigència. Vaig tenir l'ocasió de visitar diferents escoles: una privada, vàries de barri marginals i dues de l'àrea rural. Com sempre, el mestre ha d'aguditzar la seva capacitat inventiva per desenvolupar la seva tasca docent ja que els materials són quasi inexistent: no tenen llibres, solament es proporciona un quadern per a tot el curs. És el professor qui s'ha d'enginyar perquè els infants puguin comptar amb útils fungibles: llapis, goma, maquinetes... És impossible comprar llibres. Només es tenen en els col·legis privats.

Per altre part, cal parlar del tema de la corrupció administrativa. Va arribar a les me-

ves mans un informe del 24-1-94 de la "Controlaria General de la República de Honduras" sobre la investigació de denúncies de la venda a terminis en la secretaria (el Ministeri) d'educació a on, entre altres coses hi figuren: denunciant, quantitat pagada, persona receptora del diners i plaça atorgada. Hi figuren implicats la majoria dels responsables del Ministeri, fins i tot, el President en persona.

Després d'uns dies d'estada a Tegucigalpa, me'n vaig amb els mateixos desitjos per part dels nostres companys del sindicat. Gràcies per la vostra solidaritat, necessitam seguir col·laborant i intensificar les relacions amb STEs. Així els ho vaig prometre i aquest intercanvi ha tingut continuació.

Surt cap a El Salvador, on s'està desenvolupant un període molt interessant de la seva història: "las elecciones del siglo" (així les denominen els salvadorencs); ja que després de deu anys de guerra i dels acords de pau, es celebren eleccions: municipals, legislatives, presidencials, judicials i al parlament centramericà.

El meu contacte amb el magisteri salvadorenc és a través de ANDES (Asociación Nacional de Educación Salvadoreña). El moviment polític és molt curiós. Es detecta una bipolarització en la campanya ARENA i FLMN. Es nota el pas d'una guerra: la societat està dividida i té ànsies de pau.

Les necessitats de tot tipus són enormes. Necessiten, amb urgència, ajuda internacional. La solidaritat ha d'arribar per als més necessitats i per a l'organització d'un país en procés democràtic.

Pel que fa al sistema educatiu, la màxima problemàtica ve donada per la baixa cobertura en els diferents nivells educatius, l'elevat índex d'analfabetisme i la progressiva disminució dels recursos assignats a l'educació. Solament un 14% té accés a l'educació preescolar i quasi sempre en àrea urbana.

Respecte a l'educació bàsica, un 33% es queda fora del sistema educatiu. Com a dada general basta recordar aquesta esgarrifosa xifra: Només un 23% dels majors de 15 anys han cursat l'educació primària.

Els problemes es repeteixen en tota l'àrea: gran nombre de repetidors, baixes taxes de retenció en el sistema. De cada 100 infants que entren al sistema sols finalitzen l'educació 32 de les àrees urbanes i 6 de les rurals.

Com a causes d'aquest baix nivell de retenció s'han apuntat les següents:

- Deficiències nutricionals.
- Falta d'estimulació i desenvolupament en l'edat escolar.
- Manca de material didàctic.
- Gran deteriorament de les instal·lacions escolars.
- Deficiències en el sistema d'avaluació.

El panorama descrit anteriorment està íntimament lligat al tema de pressupost. Des de l'any 80 fins ara ha disminuït un 50% en termes reals; mentre que en el 80, en el sector educatiu va significar el 14,2% del PIB, en el 89 es va reduir al 0,8%.

Vaig visitar unes comunitats on no arriba l'ensenyament oficial. En aquests llocs és ANDES qui s'ocupa de l'educació. No existeixen escoles pròpiament dites, sinó un lloc per poder reunir-se: una teulada de xapa, quatre pals i alguns plàstics. El material, com sempre: un quadern, llapis i pissarra. Els infants han de caminar quilòmetres per anar a "l'escola". Han de fer torns, però és impressionant la vitalitat, l'alegria i les ganes d'aprendre que tenen aquelles criatures. Així mateix, record amb quin afecte em varen rebre. Com que la majoria ja em coneixien del viatge anterior, es varen alegrar molt de la meua visita.

ANDES, que des de la meua primera visita és l'interlocutor, va agrair l'ajuda que els prestat i esperen que aquesta sia una relació fructífera per a ambdues organitzacions i que puguem enriquir-nos amb aquest contacte mutu.

En definitiva, els problemes de l'educació en els tres països són molt semblants, la manca de mitjans és absoluta i la seva necessitat de comptar amb la nostra solidaritat obliga a comprometre'ns a mantenir una relació i intercanvis constants. □